СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

КАТЕДРА „СТАТИСТИКА И ПРИЛОЖНА МАТЕМАТИКА“

КРЪГЛА МАСА
С МЕЖДУНАРОДНО УЧАСТИЕ

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

Свищов, 16 октомври 2020 г.

Сборник с доклади

Кръглата маса е организирана в изпълнение на научноизследователски проект №13-2020 „Статистически измерения на регионалните различия и неравенства между Северна и Южна България“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2020

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Красимира Славева – Ръководител на проекта
Доц. д-р Пламен Петков – Ръководител катедра „Статистика и приложна математика“
Доц. д-р Стела Касабова
Гл. ас. д-р Ваня Ганева

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Поля Ангелова

Членове:
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Стела Касабова
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Екатерина Тошева
Доц. д-р Атанас Атанасов

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-1892-7

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА В БЪЛГАРИЯ

НЕОБХОДИМО ЛИ Е НОВО ТЕРИТОРИАЛНО ДЕЛЕНИЕ НА СТРАНАТА – ЗАЩО, КАК И КОГА?
Борислав Борисов, проф. дн 7

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ НА ПАЗАРА НА ТРУДА, НАСТЪПИЛИ В СЛЕДСТВИЕ ПАНДЕМИЧНАТА КРИЗИСНА ОБСТАНОВКА
Венелин Терзиев, инж., проф., дн 15

ТРАНСПОРТНАТА СВЪРЗАНОСТ И ИНВЕСТИЦИИТЕ ВЪВ ФОКУСА НА ПЛАНОВЕТЕ ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНИТЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ (ПО ПРИМЕРА НА БЕЛЕНЕ И ПОРДИМ)
Андрей Захариев, проф. д-р, Стоян Проданов, проф. д-р, Анелия Радулова, доц. д-р, Силвия Заркова, д-р, Борислав Лазаров, докторант 32

ПОЛИТИКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ПЕРИФЕРНИТЕ РАЙОНИ
Маргарита Богданова, проф. д-р 42

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И ТЕНДЕНЦИИ ПРИ ОЦЕНКАТА НА БЕДНОСТТА В БЪЛГАРИЯ
Поля Ангелова, проф. д-р..... 50

ИНТЕГРИРАНОТО ПЛАНИРАНЕ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ
Евелина Парашкевова, доц. д-р..... 59

ТЕРИТОРИАЛНОТО УСТРОЙСТВО НА БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ
Камен Петров, доц. д-р..... 68

РЕГИОНАЛНО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В БЪЛГАРИЯ – АЛТЕРНАТИВИ МЕЖДУ СЕВЕРА И ЮГА
Камен Петров, доц. д-р, Радослав Костев, докторант..... 77

АНАЛИЗ НА РАЗЛИЧИЯТА В КЛЮЧОВИ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Красимира Славева, доц. д-р..... 85

ЛОГИСТИЧНИТЕ ВЕРИГИ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ТЕРИТОРИАЛНА КОХЕЗИЯ
Маруся Линкова, доц. д-р, Елица Лазарова, гл. ас. д-р..... 97

ИЗСЛЕДВАНЕ НА РЕГИОНАЛНАТА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ В БЪЛГАРСКАТА СИСТЕМА НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ С КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ
Пламен Петков, доц. д-р, Елеонора Минева-Димитрова, ас. д-р..... 105

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В ДОХОДИТЕ И АСОРТИМЕНТНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Симеонка Петрова, доц. д-р..... 115

БИЗНЕС СРЕДАТА КАТО ФАКТОР ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
Стела Касабова, доц. д-р..... 122

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСБАЛАНСИ ЧРЕЗ ПРОМЕНИ В АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИАЛНОТО ДЕЛЕНИЕ НА СТРАНАТА
Тихомир Личев, доц. д-р, Катя Личева, доц. д-р..... 130

ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБУЧЕНИЕ – КЛЮЧОВ ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА РАЗЛИЧИЯТА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Христо Сирашки, доц. д-р..... 138

ПАРТНЬОРСТВО В УПРАВЛЕНИЕТО НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСБАЛАНСИ
Десислава Алексиева, гл. ас. д-р..... 146

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА В МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВИ
Методи Иванов, гл. ас. д-р 153

РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ И ИЗМЕРЕНИЯ НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ НА БПЦ
Петкан Илиев, гл. ас, д-р..... 161

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИЯ МЕГАПОЛИС В ЮЖНА БЪЛГАРИЯ СРЕЩУ ОАЗИСИТЕ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ
Петя Василева, гл. ас. д-р..... 173

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В НАПОЯВАНАТА ОБРАБОТВАЕМА ЗЕМЯ МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Радка Ненова, гл. ас. д-р..... 181

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ
Таня Тодорова, гл. ас. д-р 190

РЕГИОНАЛНИ АСИМЕТРИИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПРОЕКТИ В БЪЛГАРИЯ (2014-2020)
Юлиян Господинов, гл. ас. д-р 197

СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДУСТРИЯТА В СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Явор Станев, гл. ас. д-р 205

ИКОНОМИЧЕСКИ, СОЦИАЛНИ, ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ В БЪЛГАРИЯ

ВРЪЗКАТА “УРБАНИЗАЦИЯ - ПОТРЕБНОСТИ ОТ ЗДРАВЕ И ЗДРАВОСЛОВЕН НАЧИН НА ЖИВОТ”. МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ
Анастасия Марчева, доц. д-р 213

СЪСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ НА ПАЗАРА НА ТРУДА В ОБЛАСТ ПЛЕВЕН
Галина Тодорова, доц. д-р 220

ОТНОСНО НЯКОИ МАКРОИКОНОМИЧЕСКА ДАННИ – ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИДЕНТИФИЦИРАНЕ ИНОВАЦИОННИТЕ ВЪЗМОЖНОСТИ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Искра Пантелеева, доц. д-р 228

МАЩАБИ НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИНАНСОВИ АГРОПАЗАРИ
Любомир Любенов, доц. д-р, Анелия Любенова, д-р 237

ОПЕРАТИВЕН КОНТРОЛИНГ ВЪВ ФИРМАТА
Людмил Б. Кръстев, доц. д-р 247

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОЦЕНКА НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО СБЛИЖАВАНЕ СПОРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ СТЪЛБ НА СОЦИАЛНИТЕ ПРАВА
Маргарита Шопова, доц. д-р, Тихомир Върбанов, гл. ас. д-р, Евгени Овчинников, ас. д-р 254

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ РАЗВИТИЕ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Марина Николова, доц. д-р 263

„ЗА“ И „ПРОТИВ“ ДОПЪЛНЕНИЕТО НА МЕТОДИКАТА ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ЛИНИЯТА НА БЕДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Николай Нинов, доц. д-р 273

БИЗНЕС СРЕДАТА И ПИВОВАРНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ
Сергей Найденов, доц. д-р 282

СОЦИАЛНОТО НЕРАВЕНСТВО – КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА И ИЗМЕРВАНЕ
Ваня Ганева, гл. ас. д-р 290

КОРПОРАТИВНА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В УСЛОВИЯТА НА КОВИД-19
Емил Николов, гл. ас. д-р 298

СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА ЗАСТРАХОВКА „КАРГО“ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2010-2019 Г. – СЪВРЕМЕННИ ИЗМЕРЕНИЯ
Милен Митков, гл.ас. д-р 306

УВЕЛИЧАВАНЕ НЕДОСТИГА НА РАБОТНА СИЛА В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО
Милена Владимирова, гл. ас. дм 316

УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ В ЕВРОПЕЙСКАТА СОЦИАЛНА ПРОГРАМА
Иванка Янкова, докторант 323

ИКОНОМИЧЕСКИ, СОЦИАЛНИ, ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ В ЕВРОПА

MULTIVARIATE ANALYSIS – A GREAT TOOL FOR A MULTIVARIATE WORLD
Carlos A. Coelho, Full Professor of Statistics PhD 331

DEVELOPMENT OF INTEGRATION PROCESSES IN THE REGION OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE: THE VISEGRAD FOUR AND UKRAINE
Yevhen Savelyev, Prof. DSc (Econ.), Vitalina Kuryliak, Prof. DSc (Econ) 336

ASSESSMENT OF ECONOMIC EFFICIENCY OF THE ENVIRONMENTAL COSTS
Antonina Sydorova, Prof. DSc (Econ.), Olena Cherenkevich, PhD Student, Hanna Anisimova, Research Assist. PhD 343

CROSS-BORDER TRADE OF UKRAINE AND THE VISEGRAD FOUR COUNTRIES
Mariia Lyzun, Prof. DSc (Econ.), Ihor Lishchynskyy, Prof. DSc (Econ.)..... 352

FORECASTING SERBIAN GDP GROWTH AND UNEMPLOYMENT RATE USING VAR MODEL
Vinko Lepojević, Full professor, PhD, Tadija Djukić, Full professor, PhD..... 358

РЕГИОНАЛЬНЫЕ РАЗЛИЧИЯ ПОВЕДЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19, НА ПРИМЕРЕ МОЛДОВЫ, БОЛГАРИИ И РУМЫНИИ (MD, BG, RO)
Эдуард Хырбу, доц. к.э.н. 366

ПОЗДРАВИТЕЛНИ АДРЕСИ..... 373

CONTENTS

REGIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITIES IN BULGARIA

IS A NEW TERRITORIAL DIVISION OF THE COUNTRY NEEDED – WHY, HOW AND WHEN
Borislav Borisov, Prof. DSc..... 7

REGIONAL DIFFERENCES ON THE LABOR MARKET AS A RESULT OF THE PANDEMIC CRISIS
Venelin Terziev, Eng., Prof, DSc..... 15

TRANSPORT CONNECTIONS AND INVESTMENTS IN THE FOCUS OF THE PLANS FOR INTEGRATED DEVELOPMENT OF MUNICIPALITIES IN THE REPUBLIC OF BULGARIA (ON THE EXAMPLE OF BELENE AND PORDIM)
Andrey Zahariev, Prof. PhD., Stoyan Prodanov, Prof. PhD., Anelia Radulova, Assoc. Prof. PhD., Silvia Zarkova, Ph.D., Borislav Lazarov, PhD Student..... 32

POLICIES FOR PERIPHERAL REGIONS DEVELOPMENT
Margarita Bogdanova, Prof. PhD..... 42

REGIONAL DIFFERENCES AND TRENDS IN EVALUATION OF POVERTY IN BULGARIA
Polya Angelova, Prof. PhD..... 50

INTEGRATED PLANNING AS A TOOL FOR OVERCOMING REGIONAL DIFFERENCES
Evelina Parashkevova, Assoc. Prof. PhD..... 59

THE TERRITORIAL ORGANIZATION OF BULGARIA AS A FACTOR FOR REGIONAL DEVELOPMENT
Kamen Petrov, Assoc. Prof. PhD..... 68

REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN BULGARIA - ALTERNATIVES BETWEEN THE NORTH AND THE SOUTH
Kamen Petrov, Assoc. Prof. PhD, Radoslav Kostev, PhD Student..... 77

ANALYSIS OF THE DIFFERENCES IN KEY INDICATORS FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF NORTH AND SOUTH BULGARIA
Krasimira Slaveva, Assoc. Prof. PhD..... 85

LOGISTICS CHAINS AS A TOOL FOR TERRITORIAL COHESION
Marusya Linkova, Assoc. Prof. PhD,
Elitsa Lazarova, Chief. Assist. Prof. PhD 97

STUDY OF REGIONAL DIFFERENTIATION IN THE BULGARIAN HIGHER EDUCATION SYSTEM WITH CLUSTER ANALYSIS
Plamen Petkov, Assoc. Prof. PhD,
Eleonora Mineva-Dimitrova, Assist. Prof. PhD 105

REGIONAL DIFFERENCES IN INCOME AND ASSORTMENT CONSUMPTION OF HOUSEHOLDS IN BULGARIA
Simeonka Petrova, Assoc. Prof. PhD 115

BUSINESS ENVIRONMENT AS A FACTOR FOR REGIONAL DEVELOPMENT
Stela Kasabova, Assoc. Prof. PhD 122

OPPORTUNITIES FOR REDUCING REGIONAL IMBALANCES THROUGH CHANGES IN THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL DIVISION OF THE COUNTRY
Tihomir Lichev, Assoc. Prof. PhD, Katya Licheva, Assoc. Prof. PhD 130

PROFESSIONAL TRAINING - A KEY FACTOR FOR GET OVER THE DIFFERENCES BETWEEN NORTHERN AND SOUTH BULGARIA
Histo Sirashki, Assoc. Prof. PhD 138

THE PARTNERSHIP IN MANAGING REGIONAL IMBALANCES
Desislava Aleksieva, Chief. Assist. Prof. PhD..... 146

REGIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITIES IN SMALL MUNICIPALITIES IN THE REPUBLIC OF BULGARIA: TRENDS AND PERSPECTIVES
Metodi Ivanov, Chief. Assist. Prof. PhD 153

REGIONAL ASPECTS AND DIMENSIONS OF THE SOCIO-ECONOMIC ACTIVITY OF THE BOC
Petkan Iliev, Chief. Assist. Prof. PhD 161

THE SOCIO-ECONOMIC MEGAPOLIS IN SOUTH BULGARIA AGAINST THE OASIS IN NORTHERN BULGARIA
Petya Vasileva, Chief. Assist. Prof. PhD 173

REGIONAL DIFFERENCES IN IRRIGATED ARABLE LAND BETWEEN NORTHERN AND SOUTHERN BULGARIA
Radka Nenova, Chief. Assist. Prof. PhD..... 181

STATISTIC MEASUREMENT OF REGIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITY BETWEEN BULGARIA AND ROMANIA
Tanya Todorova, Chief. Assist. Prof. PhD 190

REGIONAL ASYMMETRES IN PROJECT MANAGEMENT IN BULGARIA (2014-2020)
Yuliyan Gospodinov, Chief. Assist. Prof. PhD 197

COMPARATIVE ANALYSIS OF INDUSTRY IN NORTHERN AND SOUTHERN BULGARIA.
Yavor Stanev, Chief. Assist. Prof. PhD 205

ECONOMIC, SOCIAL, DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN BULGARIA

THE "URBANIZATION – HEALTH AND HEALTHY LIFESTYLE" RELATIONSHIP. MEASUREMENT METHODS
Anastasiya Marcheva, Assoc. Prof. PhD 213

CONDITION AND DEVELOPMENT OF THE LABOR MARKET IN PLEVEN DISTRICT
Galina Todorova, Assoc. Prof. PhD 220

REGARDING SOME MACROECONOMIC DATA – A PREREQUISITE FOR IDENTIFYING THE INNOVATIVE OPPORTUNITIES OF THE BULGARIAN ECONOMY
Iskra Panteleeva, Assoc. Prof. PhD 228

SCALE OF BULGARIAN AGRICULTURAL FINANCIAL MARKETS
Lyubomir Lyubenov, Assoc. Prof. PhD Anelia Lyubenova, PhD 237

OPERATIVE CONTROLLING IN THE FIRM
Lydmil Krastev, Assoc. Prof. PhD 247

OPPORTUNITIES FOR EVALUATING SOCIO-ECONOMIC CONVERGENCE WITHIN THE EUROPEAN PILLAR OF SOCIAL RIGHTS
Margarita Shopova, Assoc. Prof. PhD, Tihomir Varbanov, Chef Assist. Prof. PhD, Evgeni Ovchinnikov, Assist. Prof. PhD 254

PPORTUNITIES AND CHALLENGES IN THE DEVELOPMENT OF LAND RELATIONS IN BULGARIA
Marina Nikolova, Assoc. Prof. PhD 263

„FOR" AND „AGAINST" THE ADDITION TO THE METHODOLOGY FOR DETERMINING THE POVERTY LINE IN BULGARIA
Nikolay Ninov, Assoc. Prof. PhD 273

THE BUSINESS ENVIRONMENT AND BREWERIES IN BULGARIA
Sergey Naydenov, Assoc. Prof. PhD..... 282

SOCIAL INEQUALITY – CONCEPTUAL FRAMEWORK AND MEASUREMENT
Vanya Ganeva, Chief Assist. Prof. PhD..... 290

CORPORATE SICIAL RESPONSIBILITY IT THE CONDITION OF COVID-19
Emil Nikolov, Chief Assist. Prof. PhD 298

STATISTICAL STUDY OF CARGO INSURANCE IN BULGARIA FOR THE PERIOD 2010-2019 - MODERN DIMENSIONS
Milen Mitkov, Chief Assist. Prof. PhD..... 306

INCREASING THE LABOR SHORTAGES IN HEALTHCARE
Milena Vladimirova, Chief Assist. Prof. MD 316

SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN SOCIAL AGENDA
Ivanka Yankova, PhD Student 323

ECONOMIC, SOCIAL, DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN EUROPE

MULTIVARIATE ANALYSIS – A GREAT TOOL FOR A MULTIVARIATE WORLD
Carlos A. Coelho, Full Professor of Statistics PhD 331

DEVELOPMENT OF INTEGRATION PROCESSES IN THE REGION OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE: VISEGRAD FOUR AND UKRAINE
Yevhen Savelyev, Prof. DSc (Econ.),
Vitalina Kuryliak, Prof. DSc (Econ) 336

ASSESSMENT OF THE ECONOMIC EFFICIENCY OF THE ENVIRONMENTAL COSTS
Antonina Sydorova, Prof. DSc (Econ.), Olena Cherenkevich, PhD Student,
Hanna Anisimova, Research Assist. PhD 343

CROSS-BORDER TRADE OF UKRAINE AND THE VISEGRAD FOUR COUNTRIES
Mariia Lyzun, Prof. DSc (Econ.),
Ihor Lishchynskyy, Prof. DSc (Econ.)..... 352

FORECASTING SERBIAN GDP GROWTH AND UNEMPLOYMENT RATE USING VAR MODEL
Vinko Lepojević, Full professor, PhD,
Tadija Djukić, Full professor, PhD 358

REGIONAL DIFFERENCES IN POPULATION BEHAVIOR IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC, AS EXEMPLIFIED BY MOLDOVA, BULGARIA AND ROMANIA (MD, BG, RO)
Eduad Hirbu. Assoc. Prof. PhD 366

КРЪГЛА МАСА
С МЕЖДУНАРОДНО УЧАСТИЕ

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

Свищов, 16 октомври 2020 г.

Сборник с доклади

Кръглата маса е организирана в изпълнение на научноизследователски проект №13-2020 „Статистически измерения на регионалните различия и неравенства между Северна и Южна България“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

ISBN 978-954-23-1892-7

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

МАЩАБИ НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИНАНСОВИ АГРОПАЗАРИ

Любомир Любенов, доц. д-р
e-mail: LLyubenov@uni-ruse.bg
Анелия Любенова, д-р
Катедра "Икономика", Русенски университет "Ангел Кънчев" - Русе

Резюме: *Правителствените финансови пазари в българското земеделие от европейски и държавни фондове са над 3 млрд. лв./год., а неправителствените – собствени (около 0,5 млрд. лв./год.) и чужди (над 2.2 млрд. лв./год.) финансови пазари може да достигат над 2.7 млрд. лв./год. Общият размер на финансовите пазари в българското земеделие достига над 6 млрд. лв./год. Те съставляват над 5% от БВП на страната, който за 2019 год. е 118,7 млрд. лв. Като мащаби те са съизмерими с относителният дял на сектора в националната икономика, който при 4.5% е 5.3 млрд. лв./год. Правителствените финансови пазари от европейски и национални фондове са двигател и за развитието на пропорционални неправителствени финансови пазари – собствени пазари на земеделските стопанства и чужди – банкови кредити, които доминират и др. Те стимулират устойчивото развитие и конкурентоспособността на целия агробизнес.*

Ключови думи*: ЕС, национални, частни, финансови, фондове.*

JEL: Q14; Q18.

SCALE OF BULGARIAN AGRICULTURAL FINANCIAL MARKETS

Lyubomir Lyubenov, Assoc. Prof. PhD
e-mail: LLyubenov@uni-ruse.bg
Anelia Lyubenova, PhD
Department of Economics, Angel Kanchev University of Ruse

Abstract: *The government financial markets in Bulgarian agriculture from European and state funds are over BGN 3 billion / year, and the non-government - own (about BGN 0.5 billion / year) and foreign (over BGN 2.2 billion / year) financial markets can reach over BGN 2.7 billion / year. The total size of the financial markets in Bulgarian agriculture reaches over BGN 6 billion / year. They account for over 5% of the country's GDP, which in 2019 was 118.7 billion levs. In scale, they are comparable to the relative share of the sector in the national economy, which at 4.5% is 5.3 billion levs / year. Government financial markets from European and national funds are also an engine for the development of proportional non-governmental financial markets - own markets of agricultural holdings*

and foreign - bank loans, which dominate, etc. They stimulate the sustainable development and competitiveness of the whole agribusiness.

Key words: *EU, national, private, financial, funds.*

JEL: Q14; Q18.

1. Въведение

Финансовите пазари на българското земеделие са доминирани от европейски и държавни фондове – Обща аграрна политика (ОАП) на ЕС и национално финансиране. ОАП на ЕС 2014 – 2020 г. подпомага финансово агросектора чрез два стълба – 1. Директни плащания и пазарна подкрепа и 2. Програма за развитие на селските райони (ПРСР). Националното съфинансиране по някои от нейните инструменти, мерки и програми достига до 50%. Достъпът до посочените по-горе правителствени финансови пазари изисква земеделските стопанства да отговарят на определени количествени и качествени критерии – минимален брой животни и обработваема земя, удовлетворяване на определени биологични, технологични, нормативни (закони, наредби), финансови и други изисквания.

Достъпът до правителствените пазари изисква съфинансиране от земеделските стопанства, участие на гаранционни фондове и банки за финансови трансфери и предоставяне на кредити и гаранции. Това налага анализиране и на неправителствените – собствени и чужди финансови агропазари. Към първите спадат финансовите пазари формирани от печалбата, амортизационните отчисления, продажбите на активи (земя, техника, сгради) и земеделска продукция на земеделските стопанства и техни обединения – земеделски кредитни кооперации, взаимоспомагателни асоциации и др. Вторите са финансови пазари от чужди източници – банки, гаранционни фондове, застрахователи, лизингови дружества и др., предлагащи кредити, лизинг, факторинг, форфейтинг, застраховки и др. на земеделските стопанства.

Обектът е българското земеделие, а предмет са неговите финансови пазари. Целта е анализ на размерите на финансови пазари в българското земеделие. Реализирането на целта ще се осъществи чрез анализ на правителствените, собствените и чуждите финансови пазари в българското земеделие. Изследването ще разкрие възможности за подобряване развитието на националния агросектор, чрез предоставяне на алтернативи за достъп и избор на по-евтини източници за финансиране дейността на българските земеделски стопанства. Методите на изследване се основават на използването на общо логическите методи на анализ и синтез, абстракция и обобщение, дедукция и индукция. За

постигане целите на изследването са приложени методите на описание, сравнение и групировка.

2. Правителствени финансови агропазари

България разполага с финансов ресурс от 7,7 млрд. евро от ОАП на ЕС 2014 – 2020 год. Над 55% от тези средства са за първия стълб, а за втория около 33%, с възможност до 15% от средствата за пазарна подкрепа да се прехвърлят към втория стълб. Основната част от средствата по първия стълба се изразходват за директни плащания на хектар, които са с оборотен характер, а усвояването на средствата по втория стълб изисква разработване на проекти (Lyubenov and Lyubenova, 2017b). Бюджетът на фонд Земеделие за 2020 г. предвижда (Капитал 10-16 януари 2020) 0.92 млрд. лв. за ПРСР, 1.5 млрд. лв. за директни плащания, и други над 0.41 млрд. лв. за държавни помощи и кредити, или общо над 2.83 млрд. лв./год. (Фиг. 1). През 2020 г. по нова мярка 21 от ПРСР за пандемията COVID-19 се предоставят 99 млн. лв.

Фиг. 1. Правителствени финансови агропазари

Директните плащания имат три задължителни компонента, които важат за всички страни в ЕС – Схемата за единно плащане на площ (СЕПП), Зелените директни плащания, Схемата за млади земеделски стопани. Те не са обвързани с производството, а с размера на обработваната земя – над 0.5 ха, прилагането на земеделски практики, благоприятни за климата и околната среда и фермери под 40 год., започнали земеделска дейност през последните 5 години. Тези схеми са обвързани със СЕПП и за тях се отделят около 1 млрд. лв./год. Отделно от тях има и схеми за обвързано с производството директно подпомагане насочени към млечни и месодайни крави, овце майки и кози майки, биволи, плодове, зеленчуци и др., за които се отделят около 0.5 млрд. лв./год.

Пазарната подкрепа при ОАП на ЕС 2014-2020 г. намалява обхвата на инструментите за намеса. Последните се смятат за защитни механизми, които следва да се използват единствено в случай на кризи. Пазарната подкрепа касае общата организация на пазара, която включва вътрешна част, външна част и общи разпоредби за извънредни мерки. Вътрешната част вкл. интервенции на пазара, пазарни правила и организации на производителите. Използват се само интервенционни цени за определени земеделски продукти, като гарантирани цени за покупка на произведените и складираните количества от страна на интервенционен орган – фонд Земеделие. Организациите и групите на производителите се финансират от ПРСР.

Външната част се отнася до обмена с трети държави (сертификати за внос и износ, вносни мита, управление на тарифните квоти, възстановявания при износа и т.н.) и до правилата за конкуренция и държавни помощи – 0,41 млн. лв. за 2020 г. Общите разпоредби за извънредни мерки касаят предотвратяване смущения на пазара, причинени от нестабилност на цените или други събития, както и подкрепа в случай на болести по животните и загуба на доверие от страна на потребителите поради съществуването на рискове за здравето на хората, животните или растенията. Те включват мерки относно съгласуваните практики при тежки периоди на дисбаланс на пазарите, както и при използване на финансов резерв в случай на извънредни мерки срещу смущения на пазарите.

ПРСР формира финансови пазари за над 0.9 млрд. лв. годишно за инвестиционни схеми за бизнеса, общините, компенсаторни плащания, операции в рамките на стратегии за водено от общностите местно развитие. Най-висок интерес има към схемите за инвестиции в земеделски стопанства (Мярка 4) и за инвестиции в малка по мащаб инфраструктура (Мярка 7) от страна на общините (Lyubenov and Lyubenova, 2017b). Те заемат около половината от финансовия ресурс на ПРСР – 0.45 млрд. лв./год. Мярка 4 Инвестиции в материални активи ползва 26.6% от финансовия ресурс на ПРСР, т.е. около 0,25 млрд. лв./год., което изисква същите средства от стопанствата от собствени или чужди източници. Включвайки и съфинансирането по други мерки, стопанствата трябва да осигурят допълнително над 0,3 млрд. лв./год.

3. Собствени и чужди финансови агропазари

Неправителствените финансови агропазари са доминирани от банковите кредити, които по критерия източник на финансовите сред-

ства, са чужди пазари за земеделските стопанства. Лизингът, факторингът, форфейтингът, застраховането и др., заемат много малък относителен дял от българските финансови земеделски пазари. Финансовата нестабилност, рисковият характер на производството, недобре функциониращите вторични финансови пазари на ценни книжа, определят първостепенната роля на кредита за нашите земеделски стопанства. Затова кредитът се проявява като един от основните източници на финансови средства за земеделските стопанства (Любенов, Любенова 2017a). Българското земеделие освен от правителствено се нуждае и от допълнително финансиране – Фиг. 2.

Фиг. 2. Собствени и чужди финансови агропазари

Земеделският сектор има устойчив ръст в банковото кредитиране през последното десетилетие и заема около 6% от общото банково финансиране през 2016 г. От 2011 г. до края на 2016 г. общият обем на одобрените кредити в сектора на Селското, горското и ловното стопанство нараства от 1.2 до 1.8 млрд. лв. Секторът е петият най-важен бизнес за кредитиране от банките след търговията, преработващата промишленост, строителството и недвижимите имоти. През 2016 г. финансирането чрез лизинг достига 10% ръст за компаниите в агросектора, и нива между 150 - 160 млн. лв. (Lyubenov and Lyubenova, 2017b), а към 2020 г. е над 200 млн. лв. Агросекторът е потребител на над 2 млрд. лв. кредити от търговски банки през 2020 г., и с устойчив ръст на финансовите агропазари на кредити и лизинг.

Докато в развитите пазари факторингът представлява около 10% от БВП, в България този показател е около 2%. По сектори през 2013 г., най-голям дял от оборота на дружествата се заема от предприятия в производствения сектор (40%), следвани от тези в търговията (34%) и услугите (19%). Официална статистика за пазарът на факторинг в страната не се води, но по данни на Factors Chain International, обхващащи периода 2007 - 2014 г., пазарът на факторинг в България е нараснал

повече от 5 пъти за 8 години, достигайки 1,72 млрд. евро за 2014 г. (Костов, 2015), а за 2017 г. вече е 2,92 млрд. евро, което е ръст от 50% спрямо предходната 2016 г. Като начин за предпазване и защита на дадено стопанство или бизнес срещу загуби от лоши кредити и задължения, факторингът постига устойчив и висок ръст през последните 10 години.

При разглеждането на проблема с размерите на факторинг финансирането за земеделски стопанства има оскъдна информация за търговското финансиране в Агросектора. В проведено през 2015 год. емпирично изследване сред 1000 нефинансови предприятия за разпространението на факторинга по метода на пряко стандартизирано интервю, резултатите показват, че са анкетирани само 46 предприятия от сектор Селско, горско, ловно и рибно стопанство (Петкова–Тасева, 2017). От тези предприятия, само две използват фактотинг финансиране, а останалите 44 – не прилагат тази форма, но не се посочва каква част от тези предприятия са земеделски стопанства. Въпреки това тази информация свидетелства за нищожното използване на факторинг финансиране от земеделските стопанства.

В много случай финансовото състояние на земеделските стопанства ограничава достъпа им до банково кредитиране, и факторингът е една от алтернативите за краткосрочно финансиране в такива периоди. В сравнение с банковия кредит цената на финансиране при факторинга е по-висока, поради наличие на такси за управление, комисионни, такси за проучване на клиента и лихвени проценти. Ползата е голяма, тъй като управлението и контрола върху дебиторските вземания на земеделското стопанство се осъществява от факторинговото предприятие, което поема делкредере риска, който липсва при банковото кредитиране. Нуждата от оборотно финансиране на земеделските стопанства, както и по-ефективно управление на вземанията и кредитния риск (две функции в основата на факторинга като пакет от услуги) ще увеличават факторинг финансирането.

Търговските банки се намира в колаборация с държавен фонд Земеделие и земеделските стопанства. Фонд Земеделие е и разплащателна агенция, която детерминира, одобрява и превежда финансови средства за земеделските стопанства към определени търговски банки, в които те имат открити банкови сметки. Търговските банки обслужват правителствени финансови средства за над 3 млрд. лв./год. Те участват в гаранционни схеми с Министерството на земеделието, храните и горите и други финансови и нефинансови институции, за подкрепа на

земеделските стопанства при достъпа до финансови пазари. Търговските банки предоставят на земеделските стопанства допълнителни банкови кредити, финансов лизинг и др., извън сферата на правителственото финансиране.

Малките по размер и доходи земеделски стопанства, не са атрактивни клиенти за банките. Затова често ползват собствени източници на финансови средства или участват във взаимоспомагателни кредитни кооперативи (https://baccom.eu, 12.08.2020). Земеделската земя е основния ресурс в земеделието, който съставлява над 95% от стойността на всички дълготрайни активи в него (Любенов, Нанева, 2006), но стопанствата много рядко продават земеделска земя, техника и сгради, поради което предлагането им е ограничено. Амортизационните отчисления на земеделските стопанства също не са надежден и постоянен източник на собствени средства. Произведената земеделска продукция се явява основен източник на доходи за стопанствата.

Националното производство на земеделска продукция се колебае около 7.7 млрд. лв./год. (Lyubenov and Lyubenova, 2017b). Когато приходите в сектор земеделие са с 10% средно над разходите, брутната печалба ще е 0.77 млрд. лв./год. (7.7 – 7.7.0.9). Данък печалба ще е 0.308 млрд. лв./год. (7.7.0.4.0.1), нетната печалба 0.462 млрд. лв./год. (0.77 – 0.308), а неразпределената печалба около 0.46 млрд. лв./год., защото стопанствата отделят много малко средства за дивиденти и др. Включвайки и другите собствени източници, тези пазари може да са над 0.5 млрд. лв./год. Те са по-малки спрямо анализираните по-горе правителствени и банкови финансови пазари и не могат да осигурят необходимите количества финансови средства за по-интензивно и конкурентоспособно развитие на българските стопанства.

Когато се анализират въпросите за размерите на собствените пазари на земеделските стопанства, трябва да се отчита, че техните размери са зависими от много фактори – климатични условия, пазарни цени, заболявания и др., които предизвикват значителни промени. Има години в които реколтата е оскъдна, като количество и качество, респективно и размерите на тези пазари. В някои периоди цените на земеделските продукти не покриват направените разходи за тяхното производство, което не позволява използването на собствените пазари, като източник на финансови средства. Редица заболявания и пандемии, като Covid-19 и др. водят до драстично свиване на собствените финансови пазари. Затова земеделските стопанства се нуждаят от правителствено финансиране, субсидиране, банкови кредити и др.

* * *

Реформите на ОАП на ЕС се стремят да понижават нивата на финансова подкрепа за европейските фермери чрез бюджетни лимити от около 50 млрд. евро на година, които не се спазват и често са по-големи. Разходите за ОАП на ЕС съставляват около 40% от общия бюджет на ЕС за предходния референтен период (Любенов, 2013). За ОАП на ЕС 2007-2013 г. българското земеделие е получавало по-малко финансови средства по първия стълб за директни плащания, защото те стартират от 25% от равнището на директните плащания на 15-те страни-членки през 2007 г. и чрез стъпаловидно нарастване се изравняват с ЕС-15 през 2016 г. Финансовият ресурс по ПРСР 2007-2013 год. е бил 3.1 млрд. евро., но от него са усвоени 2,65 млрд. евро (Lyubenov and Lyubenova, 2017b), което е под 86%.

Предварителният разчет на средствата за пазарна подкрепа в рамките на ОАП на ЕС 2007 – 2013 г. е бил за приблизително 876 млн. евро, т.е. 1 713 млн. лв. (Любенов, 2013), но и те не са усвоени на 100%, тъй като се формират на база на конкретно реализираните през годината пазарни мерки. Последните вкл. публична интервенция, частно складиране, схеми на подпомагане на производството и маркетинга на определени земеделски продукти, подпомагане дейностите на групи производители на определени земеделски продукти, изплащане на възстановявания при износ на земеделски и преработени продукти, съфинансиране на одобрени програми за промоции на земеделски продукти и др. За повечето от българските земеделски стопанства, те бяха трудно приложими, вкл. и повечето мерки по ПРСР 2007 – 2013 год.

Допълнителен финансов ресурс, отделно от ОАП на ЕС, предлага Програмата за морско дело и рибарство (ПМДР) 2014-2020 г. Нейният бюджет е разделен на три части: 1) общ финансов ресурс на ПМДР – 113 543 227 евро или 222 071 249,70 лв.; 2) европейски фонд за морско дело и рибарство – 88 066 622 евро или 172 243 341,3 лв.; 3) национално съфинансиране – 25 476 605 евро, т.е. 49 827 908,36 лв. (Lyubenov and Lyubenova, 2017b). Фонд Земеделие се превърна в ключова институция, която разпределя от първия референтен период на ОАП на ЕС 2007 – 2013 г. над 1 млрд. лв./год. до над 3.5 млрд. лв./год. правителствени средства през настоящия период. Това показва устойчиво нарастване на правителствените финансови пазари, които са двигател за развитието и на неправителствените.

Важно е да отбележим, че значителна част от финансовите средства с източници от правителствени финансови пазари през първия референтен период на действие на ОАП на ЕС в България през 2007-

2013 г. бяха по-достъпни за големите земеделски стопанства (Lyubenov and Lyubenova, 2017b). Освен това голяма част от тях бяха насочени към покупка на земеделска техника, високо проходими автомобили и др. с произход от ЕС, както и към интегрирани със земеделието сектори – хранително вкусова промишленост, туризъм и др. Значителна част от тях – над ¼ са целево ориентирани към инфраструктурата и услугите в селските райони, за подобряване условията на живот и бизнес в тях. Финансовите пазари в земеделието обхващат и много обществени и частни сектори свързани с него.

През втория референтен период на действие на ОАП на ЕС в България 2014-2020 г. бе поставен акцент върху развитието на малките земеделски стопанства, биологичното земеделие и иновациите. Това означава, че правителствените финансови пазари би трябвало да са станали по-достъпни за малките земеделски стопанства, но това не е така. Основната част от средствата по първия стълб (1,5 млрд. лв./год.) се ползват от големите стопанства, вкл. и средствата по ПРСР – 0,92 млрд. лв./год. Мярка 4. ползва най-големият финансов ресурс от ПРСР за финансиране на земеделските стопанства, но е достъпна предимно за големите стопанства, защото изисква проектно финансиране и значително съфинансиране, чрез собствени средства, кредити и др., което затруднява малките стопанства.

Заключение (Изводи)

Правителствените финансови пазари в българското земеделие от европейски и държавни фондове са над 3 млрд. лв./год., а неправителствените – собствени (от 0 и над 0,5 млрд. лв./год.) и чужди (над 2.2 млрд. лв./год.) финансови пазари достигат над 2.7 млрд. лв./год. Общият размер на финансовите пазари в българското земеделие е над 6 млрд. лв./год.

Финансовите пазари в българското земеделие (6 млрд. лв./год.) съставляват над 5% от БВП на страната, който за 2019 год. е 118,7 млрд. лв. Като мащаби те са съизмерими със стойността на произведената продукция в сектора, която се колебае около 7.7 млрд. лв./год., както и с относителния дял на сектора в националната икономика, който при 4.5% е 5.3 млрд. лв./год.

Правителствените финансови пазари от европейски и национални фондове формират солидни финансови пазари, които са двигател и за развитието на пропорционални неправителствени финансови пазари –

собствени пазари на земеделските стопанства и чужди – банкови кредити, които доминират и др. Те стимулират устойчивото развитие и конкурентоспособността на целия агробизнес.

ЛИТЕРАТУРА

Капитал 10-16 януари 2020. Най-важното.

Костов И. 2015. Факторингът като алтернативен източник на финансиране на българските предприятия, сп. Икономически и социални алтернативи, бр. 4.

Любенов Л. 2013. Развитие на съвременните аграрни политики. Русе

Любенов Л. А. Нанева. 2006. Икономика на земеделието. Русе

Любенов, Л., А. Любенова, 2017a, Българските финансови земеделски пазари, София, БАН, сп. Икономически изследвания, кн. 2, ISSN 0205-3292.

Петкова–Тасева Г. 2017. Факторингът – финансова алтернатива за развитие на фирмите, сп. Известия бр. 3.

Lyubenov L., A. Lyubenova, Long-term financial markets in agribusiness, Journal of Mountain Agriculture on the Balkans, 2017b, 20 (3), 397-409, Research Institute of Mountain Stockbreeding and Agriculture, Troyan, ISSN 1311-0489 (Print), ISSN 2367-8364 (Online).

https://www.nsi.bg, 12.08.2020. Национален статистически институт

https://baccom.eu, 12.08.2020. Българска асоциация на кредитните кооперации и организациите за микрофинансиране.